

**Legislația românească din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea
referitoare la capacitatea juridică a persoanelor în funcție de apartenența
religioasă, cu specială privire asupra
constituției României din 1866**

**Prof. univ. dr. Teodor Sâmbrian
Drd. Marin Sâmbrian-Toma***

Abstract

The constitution from 1866 stipulated the possibility for the Romanian citizenship to be granted only to Christians. Due to the lobby developed by the Jewish association, the treaty of Berlin from 1878 conditioned the admittance of the Romanian independence by the revision of the constitution, so that every person's rights was assured, without considering their religion. The assignment of the revision of the constitution was received with hostility by the majority of the Romanian politicians, because of the strong anti-Jewish feeling, represented in the Romanian legislation from the 18th and 19th centuries. This legislation included two categories of laws, one with segregation character that regulated the conduct norms applicable exclusively to the Jewish community and the other with an anti-Jewish character showed directly or indirectly. In the first category are mentioned the decrees from 1775 and 1776, given by the Wallachian prince, Alexandru Ipsilanti, and the decree from 1823 of the Moldavian prince Ion Sandu Sturdza. The laws with direct manifest of anti-Jewish character included the decrees given by the princes of Moldavia Grigore III Ghica (1764-1767 and 1774-1777), Constantin Moruzi (1777-1782) and Alexandru Mavrocordat (28 noiembrie 1782) and two articles from The Calimach Code(1817), that forbidden the Jewish to live in the villages, to sell alcohol and to take land on lease, as well as the decrees of prince Ion Sandu Sturdza from the 13th of February 1826 and the 27th of February 1826, through which the Jewish were forbidden to be bakers and to make candles. In the same categories is included the written disposition from the 15th of January 1869 through which the Minister of Internal Affairs, Mihail Kogalniceanu, requested to the prefects to banish the Jewish from the villages and to forbid them to sell alcohol to the peasants. In the category of the laws with indirect anti-Jewish manifest are included the Organic Regalements, the Paris Convention from 1858, the Romanian constitution from 1866, which stipulated that the Romanian citizenship can be granted only to Christians, as well as other 13 laws that conditioned having a position to fulfill the quality of being a Romanian citizen.

In the last part of our work is illustrated the manner in which the principle of non discrimination of persons in accordance with their religious belonging was adopted on 11th of October 1879 following the revision of the art. 7 of the constitution from 1866, by emphasizing that the difficult procedure for granting the Romanian citizenship to Jewish led de facto to the violation of the principle, while

* Prof. Univ. dr. Teodor Sâmbrian este cadru didactic la Facultatea de Drept și Științe Administrative, iar Marin Sâmbrian-Toma este doctorand al Universității din Craiova, specializarea - Istorie.

the Muslim population in Dobrogea was granted the Romanian citizenship through the Law given on 9th of March 1880.

Cuvinte cheie: legislație antievreiască, Mihail Kogălniceanu, congresul de la Berlin din 1878.

Keywords: anti-Jewish legislation, Mihail Kogălniceanu, The Congress of Berlin from 1878.

1. Preliminarii. După tratatul de pace de la San Stefano încheiat între Rusia și Imperiul Otoman, marile puteri, ignorate într-o chestiune cu implicații profunde în politica europeană, și-au arătat nemulțumirea¹, solicitând în frunte cu Marea Britanie și Austro-Ungaria convocarea unui alt congres pentru a-și da consimțământul în privința noilor modificări survenite în sud-estul Europei. Rusia a fost silită să cedeze în fața presiunilor puterilor occidentale și la 1/13 iulie 1878 s-au deschis la Berlin lucrările unui nou congres de pace. Congresul părea a fi o bună șansă pentru diplomația română de a-i convinge pe cei care decideau frontierele statelor europene să înlăture dispozițiile articolului din tratatul de la San Stefano care condiționau recunoașterea independenței României de cedarea sudului Basarabiei în favoarea Rusiei.

Din păcate, însă, România nu va fi acceptată ca participant la congres. Motivul invocat al refuzului a fost determinat de precedentul creat în legătură cu participarea Greciei. În prima zi a congresului, reprezentantul Marii Britanii, marchizul de Salisbury, propusese admiterea Greciei la lucrările congresului, dar cancelarul rus Gorceacoff a respins propunerea, susținând că termenii convocării congresului menționau că la Berlin urmau să fie prezente statele semnatare ale tratatului de pace de la Paris² din 1856, respectiv Austria, Marea Britanie, Rusia, Prusia, Imperiul Otoman, Franța și Sardinia (devenită între timp Italia). Argumentele cancelarului au fost acceptate de ceilalți participanți. În consecință, cererea României a fost respinsă „pentru identitate de rațiune”. În realitate, situația României era diferită de cea a Greciei, întrucât țara noastră fusese puternic implicată alături de Rusia în războiul împotriva Imperiului Otoman, efectivele totale pe care le-am mobilizat în timpul ostilităților fiind de 120000 de oameni, dintre care 58700 au constituit „armata operativă”, adică trupele de prima linie³. Recunoașterea calității de beligerant ar fi presupus ca România să fie invitată la congres alături de ceilalți beligeranți și de marile puteri europene. Acest fapt s-ar fi impus *a fortiori*, prin analogie cu precedentul creat în cazul Italiei, succesoarea

¹ S. L. Damean, *România și Congresul de pace de la Berlin (1878)*, București, Editura Mica Valahie, 2004, pp. 59-62

² *Ibidem*, p. 137 (protocolul nr. 1 din 13 iunie 1878)

³ N. Adăniloiaie, în *Istoria Românilor* (coord. Dan Berindei), vol VII, tom I, București, Editura Enciclopedică, p. 664

Sardiniei, care obținuse dreptul de a participa la congresul de la Paris după ce fusese implicată în războiul Crimeii cu un contingent de numai 14000 de oameni⁴.

Singura concesie care ni s-a acordat a fost aceea ca reprezentanții noștri să fie audiați pentru a-și exprima punctul lor de vedere în legătură cu prevederile tratatului de la San Stefano referitoare la România. Concesia era însă doar o palidă consolare, întrucât cele mai importante hotărâri fuseseră luate „în culise” în urma unor înțelegeri bilaterale anterioare între marile puteri. Eforturile delegaților noștri, Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, de a demonstra drepturile istorice ale românilor asupra Basarabiei, invocându-se în acest sens ca argument, printre altele, inclusiv convenția din 16 aprilie 1877 încheiată între România și Rusia, prin care aceasta din urmă garanta integritatea teritorială a statului român, s-au dovedit zadarnice de vreme ce, așa cum s-a spus, vocea delegației noastre a fost numai „auzită” și nu „ascultată”⁵. Congresul fusese convocat exclusiv în interesul marilor puteri europene dornice să beneficieze de pe urma înfrângerii Imperiului Otoman, dar și al asociațiilor evreiești care, profitând de ocazia ivită, printr-o intensă activitate de lobby desfășurată pe lângă cancelariile occidentale, au reușit să-i determine pe cei șapte „mari actori” să impună ca o condiție a recunoașterii independenței statelor din Balcani modificarea legislației lor interne astfel încât să li se asigure evreilor din aceste state exercitarea deplină a drepturilor civile și politice. Purtătorul de cuvânt al intereselor, atât ale marilor puteri, cât și ale asociațiilor evreiești, a fost reprezentantul Franței, D. Waddington. El a susținut că pentru a intra în marea familie europeană, România trebuie să își modifice politica și legislația în acord cu cea a statelor „civilizate” și a propus, la fel cum o făcuse și în cazul Serbiei, să se recunoască independența României cu două condiții. Prima condiție, presupunând respectarea principiului egalității în drepturi și a libertății cultelor, venea în întâmpinarea dezideratelor asociațiilor evreiești, iar cea de-a doua (acceptarea schimbului sudului Basarabiei cu Dobrogea și Insula Șerpilor), reiterând una dintre prevederile tratatului de la San Stefano, satisfăcea orgoliul Rusiei, profund afectat în urma pierderii războiului Crimeii. Propunerile Franței au fost însușite și de celelalte puteri participante la congresul de la Berlin⁶, astfel că în urma finalizării discuțiilor cu privire la România, conținutul dispozițiilor din tratat, care ne priveau direct, a fost următorul: „*Art. 43. Părțile contractante recunosc independența României, legând-o de condițiile expuse în următoarele două articole. Art. 44. În România, deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu va putea fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce privește exercitarea de drepturi civile sau politice, admiterea în demnități, funcțiuni și onoruri publice sau exercitarea diferitelor profesii și industrii în orice localitate ar fi. Libertatea și exercițiul exterior al oricărui cult vor fi asigurate tuturor locuitorilor statului român, ca și străinilor, și nu se va pune nici un fel de piedică atât organizației religioase, cât și raporturilor acestora cu capii*

⁴ Raportul din 17 septembrie 1877 al lui Adolf Ștern, consulul S.U.A. la București către secretarul de stat al S.U.A., Evarts, privind participarea și comportarea armatelor române pe frontul de la Plevna, în vol. *România. Documente străine despre români*, ed. a II-a, București, 1992, p. 255.

⁵ N. Adăniloae, *op. cit.*, p. 697.

⁶ S. L. Damean, *op. cit.*, p. 137.

lor spirituali. Naționalii tuturor puterilor, comercianții sau alții, vor fi tratați în România fără deosebire de religie, pe piciorul unei depline egalități. Art. 45. Principatul României retrocedează M. S. împăratului Rusiei partea din ținutul Basarabiei, care a fost despărțită de Rusia în urma tratatului de la Paris din 1856, și care, la apus se mărginește cu talvegul Prutului, iar la miazăzi cu brațul Chilieii și cu gura Stari-Stambulii.”⁷ Pentru clasa politică și opinia publică din țara noastră, prevederile tratatului erau dezamăgitoare. Deoarece dispozițiile art. 45 erau fără echivoc, frustrarea opozanților tratatului, mulți și puternici prin pozițiile deținute în stat, s-a manifestat prin boicotarea punerii în aplicare a art. 44, ce implica modificarea constituției din 1866. Motivația celor care se împotriveau acordării cetățeniei române evreilor, ca efect al revizuirii constituției, era susținută, printre altele, de numeroasele acte normative cu caracter antievreiesc emise în principatele române și, ulterior, în România pe parcursul a peste o sută de ani.

2. Legislația românească antievreiască (sec. XVIII-XIX). Inegalitatea în ceea ce privește statutul juridic al persoanelor, determinată de criteriile ce țin de clasa socială, religia, sexul sau naționalitatea individului, este una din trăsăturile caracteristice ale feudalismului, inclusiv ale celui românesc. În acest context, este de remarcat că în Valahia și în Moldova, apartenența la religia ortodoxă era o condiție esențială pentru dobândirea calității de „pământean” (corespunzător termenului modern de „cetățean”). Străinii, categorie din care făceau parte și românii care renunțaseră la ortodoxie, trecând la alte culte creștine sau necreștine, erau lipsiți de totalitatea drepturilor politice și de importante drepturi civile, printre care imposibilitatea de a achiziționa terenuri în proprietate sau excluderea de la dreptul de moștenire. Dobândirea cetățeniei celor două state românești, adică „împământenirea”, se putea realiza numai de către străinii de confesiune ortodoxă care se căsătoreau cu „pământence”.

Principiile dreptului cutumiar românesc referitoare la regimul juridic al străinilor se regăsesc și în hrisoavele domnești din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, precum și în diverse acte normative emise în cursul secolului al XIX-lea până în preajma congresului de la Berlin. Ele conțin atât dispoziții generale privitoare la străini, cât și dispoziții speciale referitoare la diferite naționalități (armeni, evrei, lipoveni, nemți, ungureni etc.). În cazul evreilor, se disting două categorii de acte normative: unele cu caracter segregacionist, conturând o comunitate aparte („breasla evreilor”) ce trăiește conform „legii ovrești” și altele cu un vădit caracter antievreiesc exprimat fie direct, fie indirect (când se fac referiri la cultele necreștine).

Din prima categorie consemnăm două hrisoave emise de Alexandru Ipsilanti în Țara Românească și altul emis în Moldova de Ion Sandu Sturdza. În hrisovul din 1775 Ipsilanti numește pe un oarecare Pilat ca staroste al evreilor din București, stabilind că „*Pricinile ovreilor cele mai mici le judecă starostea, iar cele mai mari cămărașul*”⁸. În anul următor, domnul țării, întemeindu-se pe

⁷ *Ibidem*, p. 125

⁸ I. Peretz, *Curs de istoria dreptului român*, vol IV, *Hrisoavele Domnești*, București, 1931, p. 249.

hrisovul din 3 decembrie 1766 al lui Alexandru Scarlat Ghica, îl confirmă pe Isaac, hahamul din Moldova, „*baș-haham peste tot norodul ovreesc ce să află în Țara Românească, ca să fie el îndreptător legii ovrești prin vechilul său ce-l va alege și orându-i în București, precum iaste obiceiul dă mai nainte dă au avut vechil aici, ca să poarte grija pentru toate trebile...și veniturile bași-hahamii, dă cununii, dă logodne și dă dăspărțiri, să aibă a le cerea și a le lua după obiceiul lor*”⁹. Hrisovul lui Ion Sandu Sturdza din 1 februarie 1823 a fost dat la cererea fruntașilor comunității evreiești din Moldova care s-au plâns că unii dintre coreligionarii lor, în special cei stabiliți recent în țară, nu respectă obligațiile ce le au în cadrul comunității, stabilite prin cărțile domnești emise de Constantin Ipsilanti în anul 1800, Alexandru Moruzi în 1804 și Scarlat Calimach în 1814. După cercetarea efectuată, încredințându-se că cererea este întemeiată, domnul reconfirmă drepturile pe care le aveau evreii născuți sau stabiliți de mult timp în Moldova („jidovii pământeni”) și fruntașii lor, interzicând, totodată, noilor veniți („jidovii sudeți”) să exercite profesia de măcelar și să-și aleagă un alt haham: „*Noi Ioan Sandul Sturdza vvd. cu mila lui Dumnezeu Domn Țării Moldovii...poroncim vouă tuturor jidovilor din Iași, ca la rânduielile cele după legea voastră... ce se vor face între voi, cum și la prețul cărnii ce tăeți pentru voi, ce se numește tacsie, după povățuirile numitului Hahambașa și acelorlalți, ca unii ce sânt mai aleși din jidovi pământeni, să aveți cu toții a urma, dându-le supunere și ascultare, căci carele se va arăta împotrivoriu, și nu va da ascultare la cele ce adunarea voastră va găsi cu cale, va fi supus pedepsei, eară jidovii sudeți să nu fie volnici nici cu un chip a ține trunchiul ca să taie carne și să vândă pentru dânșii, ce numai jidovii pământeni să aibă trunchiu la care să taie și să vândă carne, și jidovii sudeți carnea ce le va trebui să o cumpere de la jidovii casapi pământeni cu prețul ce vor cumpăra și cialalți jidovi din oraș, cum și paserele ce vor avea de tăiatu orice feliu, iarăși hahamul jidovilor pământeni să le taie, iar jidovii sudeți să nu fie volnici nici cu un chip a avea osăbit haham*”¹⁰. Din aceste hrisoave se poate constata că pe teritoriul principatelor românești evreii aveau o organizare distinctă cu propriile norme de conduită și propriile organe de conducere. Aceste organe alese de evrei trebuiau confirmate de domnul țării, care le stabilea și competența materială. Astfel, prerogativele lor erau foarte largi în domeniul dreptului privat (încheierea și desfacerea căsătoriei, soluționarea unor litigii civile și comerciale între evrei), în timp ce în materia dreptului public („pricinile cele mai mari”, adică cele de natură criminală sau fiscală), competența revenea dregătorilor domnești sau chiar domnului.

Actele normative cu un vădit conținut antievreiesc au apărut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în Moldova și se referă, mai întâi, la interdicția pentru evrei, hotărâtă de Grigore III Ghica în prima sa domnie (1764-1767), de a locui la sate, de a vinde băuturi la săteni și de a lua moșii în arendă. Interdicția a fost reinnoită de Ghica în cursul celei de-a doua domnii (1774-1777), precum și de

⁹ Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti din 12 august 1766 în Gh. Cronț ș.a., *Acte judiciare din Țara Românească (1775-1781)*, București, Editura Academiei R.S.R., 1973, pp. 188-189

¹⁰ I. Peretz, *op. cit.*, p. 253-254

succesorul său, Constantin Moruzi (1777-1782). La începutul domniei lui Alexandru Mavrocordat (Deli-Bey), evreii se plâng noului domn, rugându-l să li se redea dreptul „*de a cumpăra și ține orânde prin satele ținuturilor cum și mai înainte au ținut*”, întrucât „*pe la târguri nu pot să se hrănească cu îndestularea*”¹¹. Domnul însărcinează o comisie alcătuită din cinci veliți boieri să cerceteze jalba și apoi să facă propuneri pentru a lua o hotărâre corespunzătoare. În anaforaua întocmită la 24 noiembrie 1782 veliții boieri susțin că „*Această breaslă a jidovilor...nu puține supărări și pagube... pricinuia nu numai la stăpânii moșiilor ci și la locuitorii acelor sate, căci mai întâi de tocmelele ce le făcea ei cu stăpânii moșiilor și de zapisele lor ce le da pentru tocmele, nici o dată ei de aceleași tocmele și zapise nu se ținea...și în locul unde era să se folosească stăpânii de venitul moșiei sale câte de ceva, păgubi și supărări avea. Alu doilea, pe locuitorii săteni îi îndatoră cu bani din vânzările băuturilor lor; și unde de pe băuturi rămânea cineva datoru câte de ceva, ei, ca nise înșelători îi încărca și îi năpăstuia mai multu îndoitu și întreitu...*”¹². În consecință, se propune respingerea plângerii. Propunerea din anaforaua veliților boieri a fost întărită de domn prin hrisovul din 28 noiembrie 1782 în care s-a decis că „*jidovi câți se află în țeara aceasta, să locuiască prin târguri, după cum sunt așezați, și cu dreptate să-și caute aleșverișul lor, iar prin satele țarei nici de cum să nu fie volnici a locui, nici a face aleșverișul cu vânzarea de băutură și orândării prin sate*”¹³. În același sens sunt și unele prevederi ale Codului Calimach, aflat în vigoare în Moldova de la 1 octombrie 1817 până la 1 decembrie 1865, care stabileau că „*jidovii sânt oprîți deapănarea de a cumpăra moșii de veci*” (art. 1430) și că „*Jidovii au voie să cumpere case și dughene în orașe*” (art. 1431), excluzându-se astfel posibilitatea evreilor de a-și stabili domiciliul și de a exercita comerțul în satele din Moldova.

Deși au existat și alte măsuri legislative, îndreptate direct împotriva evreilor (precum hrisovul lui Ion Sandu Sturdza din 13 februarie 1826, prin care se interzicea să mai producă lumânări pentru biserici și cel din 27 februarie 1826 prin care erau excluși din breasla brutarilor, rezervată numai creștinilor), interdicțiile stabilirii domiciliului la sate și vânzării de băuturi sătenilor, inițiate la mijlocul secolului al XVIII-lea, au avut cel mai puternic ecou în relațiile româno-evreiești pe care le-au afectat timp de peste un secol. Semnificativ în această privință, inclusiv pentru înțelegerea vehemenței cu care zece ani mai târziu marele om politic și adeptii săi se opuneau revizuirii art. 7 din constituția României, este ordinul din 15 ianuarie 1869 adresat prefectilor de către Mihail Kogălniceanu, în calitate sa de ministru de interne. În ordin se reamintește prefectilor că „*După legile țării, ovreii nu au dreptul de domiciliu permanent în sate. Prin urmare ei nu pot fi nici cârciumari, nici accisari în comunele rurale*”¹⁴. Motivul era în opinia lui Kogălniceanu faptul că „*cea mai mare parte din jidovi, și mai ales acei emigrați din Galiția și Podolia constituie în țara noastră nu o comunitate religioasă, ci o*

¹¹ *Ibidem*, p. 250.

¹² *Ibidem*, pp. 250-251.

¹³ *Ibidem*, p. 250.

¹⁴ I. M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiurile României vechi și noi câte s-au promulgatu până la finele anului 1870*, București, 1873, p. 810

naționalitate deosebită având limba, portul, năravurile sale proprii; și o tristă experiență a dovedit că în particular ovreii galițieni și podoleni locuind prin sate sunt un flagel pentru sătenii români”¹⁵. De aceea se cere prefectilor să dispună măsurile necesare pentru ca de la 23 aprilie 1869 să nu mai existe prin sate evrei cârciumari sau accizari, cu excepția celor care încheiaseră contracte legalizate cu o durată mai lungă. În partea finală a ordinului, Kogălniceanu atrage atenția că va avea „ochiul foarte deschis asupra punerii în lucrare a acestei dispozițiuni de mare importanță pentru interesele noastre naționale și economice”¹⁶ și încheie cu precizarea că pe cât este de hotărât „a opri răul în sate”, tot astfel se simte dator „a stărui pe lângă camere pentru o întindere de drepturi în favoarea ovreilor luminați, și în deosebi a acelorarii prin nascerea lor, prin serviciul lor în armata română, prin studiile lor în școlile noastre vor dobândi dreptul de a fi numărați între fiii țării, fără privire către religione”¹⁷.

În categoria actelor normative, cu un caracter antievreiesc exprimat în mod indirect, sunt incluse legile fundamentale de organizare a statului (Regulamentele Organice, Convenția de la Paris din 19 august 1858, Constituția din 1866) care prevedeau că pentru împământenire sau pentru dobândirea și exercitarea tuturor drepturilor politice și civile, era necesar ca o persoană să aparțină unui cult creștin, precum și celelalte legi care condiționau ocuparea unei funcții sau exercitarea unei profesii ori a unui drept de îndeplinire a calității de „pământean”, respectiv de „român sau naturalizat”.

Regulamentul Organic al Țării Românești (1831) stabilea în art. 379 două forme de naturalizare: marea naturalizare, ce presupunea dobândirea tuturor drepturilor politice și civile (*civis optimo iure*), și mica naturalizare (art. 379. pct. 5), care se reducea numai la dobândirea și exercitarea drepturilor civile ale pământenilor (*civis minuto iure*). Regulamentul, spre deosebire de vechiul drept consuetudinar, nu a mai permis naturalizarea prin simpla căsătorie cu o pământeană, ci a prevăzut o procedură greoaie, constând dintr-o cerere adresată domnului țării, care o aproba numai cu acordul prealabil dat de obicinuita obștească adunare dacă solicitantul îndeplinea condițiile privitoare la avere, meseria practică, stagiul de rezidență în țară și dovedea „purtări cinstite”. Prezentăm în continuare conținutul art. 379 din Regulamentul Organic al Țării Românești care, după cum se va vedea, a servit ca sursă de inspirație în revizuirea art. 7 a constituției din 1866: „Orice străin de orice rit creștinesc va veni aici în țară, și va voi să dobândească drepturi politicesci de pământean, să nu le poată dobândi fără un document la mână, care i se va da de către Domn, după o mai întâi chibzuire a obicinuitei obstesci Adunări; iară chibzuirile acestei Adunări, și întărirea Domnului vor urma pe temeiurile următoare: 1. Străinul din nou venit, dorind a se naturalisa în țară, va fi dator să se arate către stăpânire cu jalbă, dovedind al său capital și alte avuturi ce va mai avea prin alte locuri, sau meseria ce va cunoasce, și prin care s-ar făgădui a se face folositor Statului. 2. Obicinuita

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ *Ibidem*

obștească Adunare, din porunca Domnului, va cerceta ale sale dovezi, și va raporta Domnului. 3. Dacă, după această cercetare, se va face cunoscute de adevărate dovezile străinului atunci acesta va putea întrebuința al său capital în orice cumpărătoare de acareturi va voi, și prin ale sale în parte lucrări se va sili să dea dovezi de a sa destoinicie, prin care să dovedească că poate să se facă întru adevăr folositor Statului, și petrecând așa zece ani socotiți din ziua arătării sale către stăpânire și arătându-se totdeauna prin purtări cinstite, i se va da document de naturalisație după toate formele cerute; și atunci se va înscri între pământenii Statului, și va dobândi toate acele drepturi politicesci câte au și cei adevărați pământeni, întrebuințându-se de Domn și în slujbe d-ale țării pentru care va fi destoinic. 4. Dacă vreun străin se va însura cu pământeancă nobilă și va da dovezile mai sus arătate, atunci sorocirea anilor de naturalisație se va socoti pe un număr de șapte ani numai; iară neavând acest fel de dovezi, însurarea cu pământeanca nu poate de acum înainte să-i dea drept de naturalisație. 5. Iar străinii uneltind numai neguțătorii și industrii și, dorind a dobândi numai drepturi obicinuite de pământean, iar nu și politicesci în ceasul ce se vor înscri între corporațiile locului și se vor supune la cele de peste an dări pentru dreptul de patentă și pentru cheltuelile orășenesci numai decât se vor înnumăra între pământenii statului și vor avea aceleași drepturi ce au și pământenii neguțători și industriași”¹⁸.

La rândul său, Convenția de la Paris din 19 august 1858, o veritabilă constituție a Principatelor Unite, a proclamat în art. 46, al. 4 că „*Moldovenii și valahii de orice rit creștin se vor bucura deopotrivă de drepturi politice*”¹⁹. Chiar dacă în alineatul următor s-a prevăzut că „*Exercitarea acestor drepturi se va putea întinde și la celelalte culte prin dispoziții legislative*”²⁰, acest text, aparent favorabil evreilor, este lipsit de orice efect practic, întrucât el are numai valoarea unei norme de recomandare, necreând nicio obligație pentru legiuitorii din cele două principate, așa cum se întâmpla în cazul normei imperative cuprinsă în alineatul 4 al art. 46.

În sfârșit, Constituția României din 1866 statua în cel de-al doilea alineat al art. 7 că „*Numai streinii de rituri creștine pot dobândi împământenirea*”²¹.

Consecința imposibilității împământenirii sau naturalizării evreilor constă în excluderea lor de la dreptul de a fi studenți la Școala de Medicină și Farmacie din București (art. 15 din Regulamentul Școlii de Medicină și Farmacie din București, aprobat de principele Alexandru D. Ghica, caimacamul Țării Românești, prin decretul nr. 1902 din 16 august 1858²²), judecători și procurori (art. 1 din Legea despre admisibilitatea și înaintarea în funcțiunile judecătorești din 4 decembrie 1864²³), avocați (art. 1 din Legea pentru constituirea corpului de avocați

¹⁸ *Ibidem* pp. 430-431

¹⁹ *România. Documente străine despre români*, ed. a II-a, 1992, București, p. 212.

²⁰ *Ibidem*

²¹ I. Muraru, Gh. Iancu, *Constituțiile române*, ediția a III-a, București, Regia Autonomă “Monitorul Oficial”, 1995, p. 32

²² I.M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 1069.

²³ *Ibidem*, p. 765.

din 4 decembrie 1864²⁴), consilieri județeni (art. 26 din Legea pentru înființarea consiliurilor județene din 31 martie 1864²⁵), consilieri comunali (art. 22 din Legea pentru comunele urbane și rurale din 31 martie 1864²⁶), farmaciști (art. 2 din Decretul nr. 1189 din 25 octombrie 1869 pentru concedarea dreptului de a deschide farmacie în țiară prin concurs²⁷), membri ai curții de conturi (art. 11 din Legea pentru înființarea curții de compturi din 24 ianurie 1864²⁸), pădurari (art. 2 din Regulamentul pentru serviciul pădurarilor și al brigadierilor, aprobat prin Decretul nr. 302 din 1863²⁹), ofițeri (art. 1 din Legea asupra poziției ofițerilor din 3 decembrie 1864³⁰), rectori, decani, inspectori școlari, directori de școli secundare, funcționari însărcinați cu administrația școlară (art. 353 din Legea asupra instrucțiunii din 25 noiembrie 1864³¹), membri titulari ai Academiei Române (art. 6 din Statutele Societății Academice Române, aprobat prin Decretul nr. 1246 din 1867³²) și, cu excepția inginerilor și arhitecților, concesionari ai unor lucrări publice (art. 1 din Condițiunile generale pentru întreprize de lucrări publice, aprobate prin Decretul nr. 175 din 3 februarie 1868³³). În aceeași categorie de acte normative care îngrădeau evreilor capacitatea juridică, discriminându-i în raport cu ceilalți străini rezidenți în țara noastră, este inclus și Decretul din 19 august 1864 care stabilea că numai „*Străinii de orice rit creștinesc, domiciliați în România, vor avea dreptul de a cumpăra proprietăți imobiliare sub condițiunea însă de a se supune, în ceea ce se atinge de asemenea proprietăți, la legile pământului, și numai pe cât și românii se vor bucura de asemenea drepturi în țările lor*”³⁴. Toate aceste acte normative adoptate în primul deceniu de existență al României sunt simptomatice pentru un tânăr stat, extrem de suspicios la orice acțiune sau stare de fapt care ar fi putut să-i afecteze însăși statalitatea și explică în bună măsură excesele naționaliste de natură legislativă, precum și starea de spirit în care se găseau oamenii politici români chemați să revizuiască dispozițiile constituționale neconforme cu prescripțiile cuprinse în art. 44 al tratatului de la Berlin.

3. Adoptarea și punerea în aplicare a principiului constituțional al nediscriminării persoanelor în funcție de religie. Cel de-al doilea alineat al art. 7 al constituției României din 1866, conform căruia numai străinii de rit creștin pot fi naturalizați, excludea, în mod evident, pe evrei și musulmani de la posibilitatea dobândirii cetățeniei române, dar, în fapt, evreii erau singurii interesați de obținerea cetățeniei. De aceea, organizațiile evreiești au trimis numeroase memorii marilor puteri europene, atât înainte de deschiderea congresului de la Berlin, cât și după,

²⁴ *Ibidem*, p. 782.

²⁵ *Ibidem*, p. 869.

²⁶ *Ibidem*, p. 878.

²⁷ *Ibidem*, p. 1104.

²⁸ *Ibidem* p. 1185.

²⁹ *Ibidem*, p. 1413.

³⁰ *Ibidem*, p. 1587.

³¹ *Ibidem*, p. 1814.

³² *Ibidem*, p. 1883.

³³ *Ibidem*, p. 1984.

³⁴ *Ibidem*, p. 431.

pentru a atrage atenția asupra acestei chestiuni litigioase în raporturile lor cu statul român. Îndeplinirea condiției stipulată de art. 44 al tratatului de la Berlin a provocat o vie emoție în rândurile parlamentarilor români, divizați în opozanți și adepți ai respectării *ad litteram* a dispozițiilor din tratat. În ședința Camerei Deputaților din 27 septembrie 1878³⁵ au existat numeroase voci care au susținut că România nu este obligată să se conformeze deciziei luate la Berlin. Titu Maiorescu a ținut să sublinieze însă că tratatul nu este un act sinalagmatic, adică, pentru România, care nu era parte la tratat, acesta era un act juridic care îi impunea obligații în mod unilateral. Opozanții revizuirii constituției, majoritari în parlament, și-au radicalizat pozițiile, profitând de faptul că în perioada septembrie-decembrie 1878, pe rând, Austro-Ungaria, Rusia și Turcia, respectiv marile puteri europene vecine țării noastre, ne-au recunoscut independența fără să mai aștepte revizuirea art. 7 din constituția României. În fața tergiversărilor guvernului de la București, asociațiile evreiești europene, prin Gerson Bleichröder, consilierul personal al cancelarului Otto von Bismarck, vor întreprinde numeroase demersuri pentru a impune parlamentului român adoptarea legii de revizuire a constituției³⁶. Lobby-ul acelorași asociații pe lângă puterile europene occidentale a făcut să eșueze încercările diplomației române de a obține și din partea acestora recunoașterea independenței înainte de modificarea constituției, dar abia în ianuarie 1879, după înlocuirea cu Ion Câmpineanu a lui Mihail Kogălniceanu, aprig opozant al satisfacerii cererilor evreiești, s-au creat condiții mai favorabile luării în discuție de către parlamentari a chestiunii revizuirii constituției. După alegerile parlamentare care au avut ca scop obținerea unei majorități suficiente pentru îndeplinirea obligațiilor impuse prin tratatul de la Berlin, în parlament a fost reiterată, totuși, propunerea de a se refuza revizuirea articolului 7. Propunerea era semnată, printre alții, de Nicolae Blaremburg și filozoful Vasile Conta³⁷. Principalul motiv al refuzului era credința semnatărilor că evreii nu vor sluji niciodată statului român și nu se vor contopi cu restul națiunii, chiar dacă vor obține cetățenia română și, odată cu ea, drepturi civile și politice. La acestea se adăuga temerea că evreii urmăresc crearea unui stat în stat, amenințând astfel integritatea statului român așa cum era stabilită în articolul 1 al constituției României³⁸. Primul ministru, I.C. Brătianu, și ministrul justiției, Vasile Boerescu, au reușit în cele din urmă să-i convingă pe parlamentari să aprobe un text de lege care în aparență respecta principiul nediscriminării persoanelor în funcție de religie, impus de art. 44 al tratatului de la Berlin, dar, în realitate, prin condițiile cerute de paragrafele I și III, da satisfacție celor care se opuneau acordării cetățeniei române evreilor. Soluția propusă de guvern va fi adoptată la 6 octombrie 1879 de Adunarea Deputaților și la 11 octombrie de Senat. Textul noului articol 7 a fost următorul: „*Art. Unic. În locul art. 7 din Constituțiune, care se revisuesce, se va pune următorul:*

³⁵ S.L. Damean, *op. cit.*, pp. 76-79.

³⁶ C. Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, trad. de C. Litman, București, Editura Hasefer, 1996, pp. 175-179.

³⁷ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată (1878-1884)*, București, Editura Eminescu, 1993, p. 54

³⁸ *Ibidem*

Art.7. Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita.

§ I. Streinul, fără osebite de religione, supus sau nesupus unei protecțiuni străine, poate dobândi împământenirea, cu condițiile următoare:

a) Va adresa guvernului cererea de naturalizare, în care va arăta capitalul ce posedă, profesiunea sau meseria ce exercită și voința de a-și stabili domiciliul în România.

b) Va locui, în urma acestei cereri, zece ani în țară și va dovedi, prin faptele sale, că este folositor ei.

§II. Pot fi scutiți de stagiou:

a) Acei cari vor fi adus în țară industrii, invențiuni utile sau talente distinse, sau cari vor fi fundat aci stabilimente mari de comerț sau de industrie.

b) Acei cari, fiind născuți și crescuți în România, din părinți stabiliți în țară, nu s-au bucurat, nici unii nici alții, vreodată de vreo protecțiune streină.

c) Acei cari au sevrit sub drapel în timpul resbelului pentru independență și care vor putea fi naturalizați în mod colectiv după propunerea guvernului, printr-o singură lege și fără alte formalități.

§III. Naturalizarea nu se poate acorda decât prin lege și în mod individual.

§IV. O lege specială va determina modul prin care streinii vor putea stabili domiciliul lor pe teritoriul României.

§ V. Numai Românii sau cei naturalizați Români pot dobândi imobile rurale în România.

Drepturile până acum câștigate sunt respectate.

Convențiunile internaționale astăzi existente rămân în vigoare cu toate clausele și termenul coprinse întrânsele.”³⁹

Primul alineat reproduce aproape fidel prima frază a art. 44 al tratatului de la Berlin, proclamând principiul nediscriminării persoanelor în funcție de apartenența religioasă. În continuare, însă, textul legii de revizuire a constituției instituie în § 1 lit. a și b două condiții inspirate din art. 379 pct. 1 și 3 din Regulamentul Organic al Țării Românești, respectiv, mai întâi, obligativitatea adresării unei cereri individuale în care să se menționeze capitalul sau averea de care dispune solicitantul și meseria pe care o exercită, apoi obligativitatea de a locui cel puțin zece ani în țară, timp în care să facă dovada că este folositor statului român. În privința excepțiilor dispensării de obligativitatea stagiului de zece ani, prima excepție, prevăzută de § II este, într-o oarecare măsură, inspirată de prevederile art. 379 pct. 5 al aceluiași regulament, în timp ce excepțiile stabilite de § II lit. b și c referitoare la străinii născuți și crescuți în România din părinți stabiliți în țară, precum și la cei care au luptat în războiul de independență, sunt în spiritul ordinului emis către prefeți la 15 ianuarie 1869, prin care Mihail Kogălniceanu făcea distincție între evreii născuți în România sau care serviseră în armata română, pe de o parte, și evreii emigrați recent din Galiția și Podolia, pe de altă parte. De asemenea, condiția stipulată în partea finală a excepției cuprinsă în § II lit. b ca

³⁹ B. Boerescu, *Alu duoilea suplimentu la codicele romane*, Bucuresci, Tipografia Academiei Române, 1882, pp. 209-210

solicitanții să nu se fi bucurat de vreo protecție străină, indică voința legiuitorului român de a nu accepta dubla cetățenie. În sfârșit, precizarea din § III a legii de revizuire, potrivit căreia naturalizarea nu se poate acorda decât prin lege și în mod individual, este în conformitate cu preambulul art. 379 din Regulamentul Organic.

Cu toate că în textul revizuit nu apărea cuvântul evreu, nu există nicio îndoială că acesta îi privea exclusiv pe evrei. Dovada o constituie faptul că naturalizarea musulmanilor nu a ridicat nicio problemă politică sau juridică. Relevantă în acest sens este *Legea pentru organizarea Dobrogei* din 9 martie 1880 ce a stabilit în art. 3 că „*Toți locuitorii din Dobrogea cari în ziua de 11 aprilie 1877 erau cetățeni otomani, devin și sunt cetățeni români*”⁴⁰. Așadar, populația de religie musulmană era naturalizată în bloc, printr-o singură lege, la scurt timp după revizuirea constituției, în timp ce pentru obținerea cetățeniei române de către evrei era necesar câte o lege specială pentru fiecare caz în parte. Procedura extrem de greoaie de acordare a cetățeniei instituită de art. 7 revizuit din constituția României golea de conținut principiul exprimat în art. 44 al tratatului de la Berlin. Drept urmare, cu excepția celor 1074 de evrei care au primit cetățenia română în bloc datorită participării la războiul de independență și a altor merite individuale, din anul 1879 până în 1911 au fost naturalizate doar 85 de persoane, dintre care 27 au murit în aceeași perioadă⁴¹. Dezideratul încetățenirii în bloc a evreilor care locuiau în România a fost realizat după primul război mondial prin decretul-lege nr. 3464 din 12 august 1919, consfințit în articolul 133 al Constituției României din 1923.

⁴⁰ B. Boerescu, *op. cit.*, p. 219.

⁴¹ C. Iancu, *op. cit.*, pp. 212-213.